

Moderna
arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse
Journal of Archival Theory and Practice

Letnik 8 (2025), št. 2 / Year 8 (2025), No. 2

Moderna arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse

Journal of Archival Theory and Practice

ISSN 2591-0884 (online)

DOI: <https://doi.org/10.54356/MA>

Letnik 8 (2025), št. 2 / Year 8 (2025), No. 2

DOI: <https://doi.org/10.54356/MA/2025/2>

Izdaja / Published by:

Pokrajinski arhiv Maribor / Regional Archives Maribor

Glavna in odgovorna urednica / Chief and Responsible editor:

mag. Nina Gostenčnik, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor,

telefon/ Phone: +386 2 228 5017; e-pošta/e-mail: nina.gostencnik@pokarh-mb.si

Uredniški odbor / editorial board:

- *mag. Nina Gostenčnik, Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija*
- *dr. Thomas Aigner, Diözesanarchiv St. Pölten, Avstrija*
- *dr. Bogdan Florin Popovici, Romunski državni arhiv, Romunija*
- *dr. Borut Batagelj, Zgodovinski arhiv Celje, Slovenija*
- *dr. Bojan Cvelfar, Mestna občina Celje, Slovenija*
- *mag. Nada Čibej, Pokrajinski arhiv Koper, Slovenija*
- *dr. Gregor Jenuš, Arhiv Republike Slovenije*
- *dr. Joachim Kemper, Institut für Stadtgeschichte Frankfurt am Main, Nemčija*
- *Leopold Mikec Avberšek, Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija*
- *dr. Miroslav Novak, Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija*
- *dr. Rik Opsommer, Stadsarchief Ieper - Universiteit Gent, Belgija*
- *Darko Rubčić, Državni arhiv u Zagrebu, Hrvaška*
- *dr. Izet Šabotić, Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli, Bosna in Hercegovina*
- *mag. Boštjan Zajšek, Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija*

Recenziranje / Peer review process:

Prispevki so recenzirani. Za objavo je potrebna pozitivna recenzija. Proces recenziranja je anonimen. / All articles for publication in the conference proceedings are peer-reviewed. A positive review is needed for publication. The review process is anonymous.

Lektoriranje / Proof-reading:

mag. Boštjan Zajšek, mag. Nina Gostenčnik

Prevajanje:

mag. Boštjan Zajšek (slovenščina), mag. Nina Gostenčnik (slovenščina, angleščina)

Oblikovanje in prelom / Design and typesetting: *mag. Nina Gostenčnik*

Objavljeni prispevki so prosto dostopni. Vse avtorske pravice ima izdajatelj Pokrajinski arhiv Maribor.

©Pokrajinski arhiv Maribor. Za prijavo in objavo prispevkov ni potrebno plačilo. / The publication offers open access to whole texts of the published articles. ©Pokrajinski arhiv Maribor. All articles are published free of charge.

Prejeto / Received: 11. 11. 2025

1.02 Pregledni znanstveni članek

1.02 Review article

<https://doi.org/10.54356/MA/2025/SMDH6013>

DOSTOPNOST PODATKOV O FONDH DINASTIJE KARAĐORĐEVIĆEV V ARHIVU JUGOSLAVIJE

asist. mag. Žana PLEJIC

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Slovenija

zana.plejic1@um.si

Izvleček:

V prispevku je predstavljeno arhivsko gradivo o dinastiji Karađorđević, ki ga hrani Arhiv Jugoslavije. Za razumevanje pomembnosti Karađorđević, tako za zgodovino celotnega jugoslovanskega prostora kot tudi za Slovence, so najprej predstavljeni najpomembnejši družinski člani in njihova vloga v Kraljevini Jugoslaviji. V drugem delu članka pa predstavljamo, kako so podatki o relevantnih fondih in njihovi vsebini dostopni za raziskovalce.

Ključne besede:

Jugoslavija, Karađorđevići, Aleksander, Pavle, Beograd, Arhiv Jugoslavije, arhivsko gradivo

Abstract:

Accessibility of Information on Fonds Relating to the Karađorđević Dynasty in the Archives of Yugoslavia

The article examines archival records relating to the Karađorđević dynasty held by the Archives of Yugoslavia. To explain the importance of the dynasty for the history of the Yugoslav lands and for Slovenes, it first introduces the most prominent dynasty members and their role in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes / Yugoslavia. In the second part of the article, it discusses how accessible and clearly structured the information on relevant fonds and their contents is for researchers.

Key words:

Yugoslavia, House of Karađorđević, Karađorđević dynasty, Alexander I Karađorđević, Alexander I of Yugoslavia, Prince Paul Karađorđević, Prince Paul of Yugoslavia, Belgrade, Archives of Yugoslavia, archival records

1 UVOD

Prispevek se ukvarja z dostopnostjo podatkov o arhivskem gradivu, ki ga o Karađorđevićih hrani Arhiv Jugoslavije v Beogradu. Za proučevanje zgodovine Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (v nadaljevanju Kraljevina SHS) in Kraljevine Jugoslavije (po letu 1929) ter razumevanje njenega političnega ter kulturnega razvoja je ključno poznavanje delovanja članov kraljeve družine Karađorđević, ki so bili na jugoslovanskem prestolu vse od njenega nastanka leta 1918. Aleksander Karađorđević, najprej prestolonaslednik, nato kralj, je vodil politično sceno do svoje smrti leta 1934, nakar je kot ena izmed vodilnih figur nastopil njegov bratranec, knez Pavle, ki je deloval kot eden izmed treh regentov Aleksandrovega mladoletnega sina.

Za proučevanje same zgodovine Jugoslavije je arhivsko gradivo, ki ga hrani Arhiv Jugoslavije, zato ključnega pomena. Gradivo o Karađorđevićih ni hranjeno le v enem fondu, temveč je zanj treba pregledati več različnih fondov. Prispevek se bo ukvarjal s tem, kako so podatki o fondih in o njihovi vsebini dostopni za raziskovalce, njihova dostopnost ter preglednost pa bosta predstavljeni na podlagi vodnikov, ki so na uradni spletni strani Arhiva Jugoslavije na voljo za posamezne fonde.

2 KARADORĐEVIĆI

Z nastankom Kraljevine SHS je slovensko ljudstvo uradno prešlo pod vladarske roke kraljeve družine Karađorđević (Gašparič, 2007, 30–31; Perovšek, 2023, 313–360; Repe, 2023, 547–558; Smiljanić, Mikša, 2023, 490–493). Karađorđevići so na srbski prestol prišli po julijskem prevratu leta 1903, ko so atentatorji ubili takratnega srbskega kralja Aleksandra Obrenovića in njegovo ženo Drago, iz izgnanstva pa poklicali Petra Karađorđevića (Balfour, Mackay, 1980, 20–22; Premović, 2023, 295–305).

Aleksander Karađorđević se je rodil leta 1888 na Cetinju takrat knezu, kasneje kralju Petru I. Karađorđeviću in njegovi ženi, kneginji Zorki, kot drugi sin. Odraščal je v Ženevi, kjer je tudi obiskoval osnovno šolo, kasneje pa je bil, skupaj s starejšim bratom Jurijem (Đorđe) in sestro Jeleno, poslan v Petrograd, kjer je obiskoval Vojno akademijo. Po atentatu na kralja Aleksandra Obrenovića leta 1903 se je najprej vrnil v Ženevo, nato pa skupaj z očetom odšel v Srbijo (Orožen, 1938, 61–62).

Prestolonaslednik Kraljevine Srbije je postal leta 1909, po abdikaciji svojega starejšega brata princa Jurija Karađorđevića,¹ leta 1914 pa ga je oče določil za regenta. S tem je postal vršilec kraljeve oblasti in poveljnik srbske vojske. Leta 1915 se je skupaj s svojim dvorom in srbsko vojsko umaknil čez Albanijo na Krf (Orožen, 1938, 62–68). Po koncu prve svetovne vojne je prvega decembra 1918 prišlo do združitve Kraljevine Srbije in Države Slovencev, Hrvatov in Srbov v Kraljevino SHS, s čimer je Aleksander uradno postal regent nove državne tvorbe. Politično stanje v novi državi pa je bilo vse prej kot rožnato; stanje v dvajsetih letih je bilo med pristaši centralizma in federalizma tako napeto, da je 20. junija 1928 prišlo do streljanja v Narodni skupščini, ko je Puniša Račić, pristaš srbskih radikalov iz Črne gore, streljal na poslance Hrvaške kmečke stranke. Dogodek se je končal s smrtjo treh poslancev; dva sta umrla na prizorišču, Stjepan Radić pa dva meseca kasneje. Kralj Aleksander je v želji pomiritve za predsednika vlade imenoval poslanca Slovenske ljudske stranke (SLS) Antona Korošca (npr. Batič, Ivešić, 2023, 170–178), vendar to situacije ni pomirilo, zaradi česar je kralj šestega januarja 1929 razpusil parlament in razglasil diktaturo (Vodopivec, 2006 186–187). Razveljavil je Vidovdansko ustavo, izdal vrsto zakonov, objavil Zakon o kraljevi oblasti in vrhovni državni upravi, za predsednika vlade imenoval Petra Živkovića ter prekinil s politično tradicijo dvajsetih let (Gašparič, 2007, 54, 57, 60.).

Uvedba diktature pa ni prinesla željenih rezultatov; notranjepolitične razmere so v naslednjih letih postajale vedno slabše, k čemur je pripomogla tudi gospodarska kriza, mednarodno politično prizorišče pa je postajalo vedno bolj napeto, zaradi česar je tretjega septembra 1931 kralj Aleksander objavil novo ustavo (Gašparič, 2007, 115).

Devetega oktobra 1934 je v Marseillu prišlo do atentata na kralja Aleksandra, nasledil pa ga je njegov mladoletni sin Peter II. Peter se je rodil leta 1923 v Beogradu, kot Aleksandrov prvorojenec. Njegov krstni boter je bil takratni angleški kralj Jurij VI. Izobraževal ga je angleški profesor Cecil Pero, leta 1934 pa je začel obiskovati

¹ »Proglas kralja Petra narodu«, *Slovenec*, 29. 3. 1909, št. 70, str. 3.

srednješolski zavod cobhamski kolegij v Surreyju. Po oktobrskem atentatu leta 1934 se je vrnil v Beograd, kjer je kot kralj moral tudi ostati in nadaljevati šolanje (Orožen, 1938, 86–90). V času do dopolnitve polnoletnosti je oblast prevzelo telo treh regentov, med katerimi je bil knez Pavle, zraven njega pa sta postala regenta še dr. Radenko Stanković in dr. Ivo Perović (Balfour, Mackay, 1980, 99, 101).

Knez Pavle Karađorđević, rojen leta 1893, je bil sin kneza Arsena, brata Petra I. Karađorđevića (Rahten, 2023, str. 398–399). Od svojega tretjega leta je zanj skrbel stric Peter I. Po atentatu na Aleksandra Obrenovića, ko je Peter I. zasedel srbski prestol, je Pavle živel na srbskem dvoru, kjer je vzklilo njegovo zanimanje za umetnost (Balfour, 1980, str. 20–24). Leta 1913 je začel s študijem na Oxfordu, sprejet je bil na fakulteto Christ Church, kjer je vzljubil britansko kulturo in spletel mnoga poznanstva, kar ga je zaznamovalo do konca življenja. Imel je bogato socialno življenje, sodeloval je na mnogih družabnih dogodkih, bil stalni gost na večerjah in bil član najbolj ekskluzivnih klubov. Čas prve svetovne vojne je preživel v Srbiji, Nišu in na Krfu, leta 1917 pa se je vrnil v Anglijo (Balfour, Mackay, 1980, 36–39). Oktobra 1923 se je v Beogradu poročil z grško princeso Olgo; leta 1925 jima je Aleksander ponudil svojo hišo v Bohinju (Trifković, 1997, 160–162).

Ob prevzemu regentstva knez Pavle ni imel veliko izkušenj z vodenjem države, bil pa je odločen, da ne bo spreminjal politike, ki jo je do svoje smrti vodil Aleksander (več o tem npr. Rahten, 2021; Griesser-Pečar, 2023.) Njegova zunanja politika je tako temeljila na gradnji in ohranjanju dobrih odnosov s sosednjimi državami, kar je med drugim pomenilo prizadevanje za izboljšanje odnosov z Rimom in Berlinom. Zavzemal se je za približevanje Veliki Britaniji, medtem ko Sovjetske zveze ni priznaval in je zavračal vzpostavitev diplomatskih odnosov z njo (Krizman, 1975a, 84; Krizman, 1975b, 61). Junija 1935 je mesto zunanjega ministra in ministrskega predsednika ponudil Milanu Stojadinoviću (Stojadinović, 1963, 311). V tem času so se odnosi s Kraljevino Italijo znatno izboljšali, svoj vrhunec pa so dosegli s podpisom pakta Ciano-Stojadinović, ki sta ga 25. marca 1937 podpisala italijanski zunanji minister Galeazzo Ciano in Milan Stojadinović. Sporazum je vseboval tako politični kot gospodarski del.² Istočasno je potekalo izboljšanje odnosov z Nemčijo, vendar v času Stojadinovićeve vlade državi do konkretnjšega sporazuma nista prišli. Stojadinović je ostal na funkciji do leta 1938, ko je odstop petih ministrov sprožilo padec njegovega kabineta, na mestu ministrskega predsednika pa ga je zamenjal Dragiša Cvetković (Balfour, Mackay, 1980 str. 162–164; Rahten, 2022, 13–14; Gašparić, 2021, 382–384).

Maja in junija 1939 se je knez Pavle odpravil na diplomatska potovanja v Italijo in Nemčijo. Najprej je obiskal Italijo, kamor se je odpravil devetega maja, skupaj z ženo, kneginjo Olgo (Vauhnik, 1963, str. 58). Italija je obisk izkoristila za diplomatske pogovore in si prizadevala prepričati Jugoslavijo, naj v primeru vojne ostane nevtralna. Pritiskov za priključitev k osi Rim-Berlin pa ob tem ni izvajala (Balfour, Mackay, 1980, 173). Po vrnitvi iz Italije se je knez Pavle odpravil v Berlin, obisk pa je bil tudi njegov prvi uraden obisk Berlina po prihodu Adolfa Hitlerja na oblast (Vauhnik, 2017, 29). Zadnji dve leti regentstva kneza Pavla je zaznamovala druga svetovna vojna. Jugoslavija je 25. marca 1941 pristopila k Trojnemu paktu, že naslednji dan je sledil državni udar, knez Pavle je odstopil, Peter II. Karađorđević pa je postal jugoslovanski kralj. Še isti dan je Hitler izdal ukaz za napad na Jugoslavijo (Hoptner, 1962, 267).

² *Annual Report, 1937, str. 812–813; »Politični in gospodarski sporazum z Italijo«, Slovenec, 26. 3. 1937, št. 70a, str. 2.*

3 ARHIV JUGOSLAVIJE

Ideja za ustanovitev arhiva Jugoslavije je vzknila že v času po nastanku Kraljevine SHS, vendar je ta v obdobju med obema svetovnima vojnama ostala neuresničena. Leta 1935 so sicer začeli pripravljati predlog zakona, ki pa v tem času še ni bil sprejet, ideja pa je za nekaj desetletij zamrla. Šele leta 1950 je bil sprejet *Splošni zakon o državnih arhivih*, s katerim je bil ustanovljen Državni arhiv Federativne ljudske Republike Jugoslavije, ki je, najprej pod Ministrstvom za znanost in kulturo, nato pa pod Svetom za znanost in kulturo vlade FLRJ, začel delovati leta 1952. Že leto kasneje je ta začel delovati kot samostojni zvezni organ. Leta 1964 se je preimenoval v Arhiv Jugoslavije. S sprejetjem *Zakona o Arhivu Jugoslavije* istega leta je postal zavod za področje kulture pod nadzorom pristojnega zveznega organa, določeno pa je bilo, da bo arhiv zbiral in ohranjal dokumente ključnega pomena za Jugoslavijo vse od njene ustanovitve leta 1918. V letih 1973, 1976 in 1978 so bili ponovno sprejeti *Zakoni o Arhivu Jugoslavije*, ki so se ukvarjali s statusom, nalogami in upravljanjem Arhiva Jugoslavije. Dokončno je bil status Arhiva Jugoslavije urejen leta 1986 s sprejetjem *Zakona o arhivskem gradivu federacije*, ki je določil, katero gradivo se šteje za gradivo federacije, kdo so snovalci tega gradiva, kakšne so njihove obveznosti in dolžnosti ter kakšne so obveznosti Arhiva do teh dokumentov. Dopolnitve zakona je prineslo leto 1998, s sprejetjem *Zakona o arhivskem gradivu Zvezne Republike Jugoslavije*, ko je razpad Socialistične ljudske republike Jugoslavije zahteval dopolnitev prejšnjega zakona (Popović, 200, 6–8). Leta 2003 se je arhiv preimenoval v Arhiv Srbije in Črne gore, leta 2009 pa mu je bilo vrnjeno ime Arhiv Jugoslavije (Arhiv Jugoslavije, Portret arhiva).

4 DOSTOPNOST ARHIVSKEGA GRADIVA O KARAĐORĐEVIĆIH V ARHIVU JUGOSLAVIJE

Za celovit pregled dokumentov, povezanih s kraljevo družino Karađorđević, je treba obiskati Arhiv Jugoslavije v Beogradu, ki v svojih prostorih hrani obsežno dokumentacijo, povezano s Kraljevino Jugoslavijo. Arhivsko gradivo, povezano s Karađorđevići, je razpršeno med več fondi in njihovimi organizacijskimi enotami. V pomoč pri iskanju so na voljo vodniki po posameznih fondih, in sicer tako v fizični kot v PDF-obliki. Čeprav so popisi pregledni, pa količinsko zajemajo veliko podatkov, zaradi česar je lahko iskanje po njih zamudno. Prav tako so napisani v cirilici, kar lahko iskanje dodatno oteži, če raziskovalec ni vešč te pisave.

Popise fondov ima Arhiv Jugoslavije objavljene na spletni strani, ki je zelo pregledna in ima fonde ločene glede na različna časovna obdobja v zgodovini Jugoslavije. Fondi se na spletni strani delijo na:

- fonde iz časa pred letom 1945,
- fonde iz časa po letu 1945,
- zbirke in
- fonde, uničene v času Natovega bombardiranja.

Za arhivsko gradivo o družini Karađorđević je najprej treba pregledati dokumente v fondih izpred leta 1945. Gradivo, hranjeno v teh fondih, je pomanjkljivo, saj je bilo delno uničeno v času druge svetovne vojne, nekaj gradiva pa so odnesle okupacijske sile. Kljub temu je ostalo ogromno gradiva, ki ga hranijo v 147 fondih.

Vodnik in gradivo bomo predstavili na primeru fonda št. 74, *Dvor Kraljevine Jugoslavije*. Del gradiva, hranjenega v fondu, je Arhiv Srbije najprej prejel leta 1960,

preostanek pa še leta 1969. Med letoma 1965 in 1966 je bilo gradivo zaradi neurejenega stanja zgolj kronološko urejeno. Po prejetju drugega dela gradiva, med letoma 1969 in 1970, je bilo gradivo sistematično reorganizirano, znotraj vsake večje organizacijske enote pa so bile vzpostavljene manjše enote. Dokončno je bilo gradivo popisano leta 1971 in shranjeno v 548 mapah (Kosić, 2003, IV-V).

Fond obsega 74,7 metra gradiva ter ima dostopen vodnik v obliki PDF. Vodnik, napisan v cirilici, obsega 242 strani. Ta se deli na več večjih vsebinskih sklopov. Ti so:

- **Struktura arhivskega gradiva**, kjer je kratek opis vseh večjih in manjših organizacijskih enot gradiva, hranjenega v tem fondu.
- **Administrativne knjige**.
- **Uvod**, ki se deli na tri točke:
 - I. V prvi točki je na kratko predstavljena zgodovina in delovanje kraljevega dvora, njegove pristojnosti ter upravljanje, kar pripomore k razumevanju gradiva, zbranega v fondu.
 - II. Druga točka zajema predstavitev zgodovine gradiva.
 - III. Tretja točka vsebuje predstavitev tehničnih specifikacij fonda.
- **Opis, enota opisa**, predstavlja najdaljše poglavje v vodniku in vsebuje besedni opis gradiva, hranjenega v posameznih mapah.
- **Seznam administrativnih knjig**.

Kot pomanjkljivost lahko štejemo to, da omenjeni vodnik na začetku ne vsebuje kazala vsebine, kakor to vsebujejo nekateri drugi, kar raziskovalcu precej oteži delo. Na tem mestu je tudi treba poudariti, da niso vsi vodniki narejeni na enak način in da je to odvisno od posameznega fonda.

V organizacijski enoti *Kraljeva pisarna* je veliko gradiva, ki pride v poštev pri raziskovanju Karađorđević. Pri tem je treba izpostaviti gradivo, ki je povezano s smrtjo kralja Petra I. in se nahaja v mapi št. 22. Mapa vsebuje različne izjave sožalja in dokumente o spominu na kralja Petra. Prav tako vsebuje dokumente o poskusu atentata na prestolonaslednika Aleksandra iz leta 1921. Izpostaviti je treba tudi gradivo o atentatu na kralja Aleksandra, ki ga hranijo v mapah od št. 23 do mape št. 28. Gradivo, ki se nahaja v teh mapah, zajema izjave sožalja iz Kraljevine Jugoslavije in tujine, gradivo, povezano z organizacijo pogreba, ter razne komemoracije, spomenike in spominske plošče, ki so bile postavljene pokojnemu kralju v spomin.

Omembo si zasluži tudi organizacijska enota *Sodna administracija – tehnični oddelek 1919–1941*, kjer se nahajajo dokumenti o dvorih in zgradbah, ki jih je imela v lasti kraljeva hiša Karađorđević v Beograda ter izven njega, in pridejo v poštev pri raziskovanju arhitekture ter njene zgodovine. Dokumenti so izredno zanimivi, saj med drugim vsebujejo načrte za gradnjo, idejne zasnove in dokumentacijo za razna dela ter popravila za stavbe. V mapi št. 368 tako npr. hranijo dokumente o gradnji vile kneza Pavla na Tolstojevi ulici, med katerimi so tudi načrti, dokumenti o poteku dela in druga osebna dokumentacija. Fond je zanimiv tudi z umetnostnozgodovinskega vidika, saj vsebuje dokumente o umetnostnih delih, ki so bila v nekaterih od omenjenih zgradb. V mapi št. 369 hranijo dokumente o slikarskih in dekorativnih delih na Dedinjah, v mapi št. 370 pa hranijo skice del Ivana Meštrovića. Zanimive so tudi mape 383, 384 in 385, saj vsebujejo dokumente o gradnji cerkve na Oplencu, ki služi kot kripta kraljeve hiše Karađorđević. Zanimiva je predvsem mapa 385, ki vsebuje dokumentacijo o izdelavi opreme in dekoracije cerkve.

V fondu hranijo tudi pisma članov kraljeve hiše Karađorđević. V mapi št. 547 hranijo pisma, ki jih je prejel kralj Aleksander, in pisma, ki jih je prejela kraljica Marija. Ta so predvsem v angleščini, francoščini, romunščini in grščini. V mapi št. 548 hranijo pisma, ki sta jih prejela knez Pavle in njegova žena kneginja Olga. Tudi to gradivo je predvsem v angleščini, francoščini, romunščini in grščini.

Gradivo o Karađorđevićih lahko iščemo tudi v fondu št. 138, *Ministrski svet Kraljevine Jugoslavije (1918–1941)*. To gradivo je bilo ob prejemu neurejeno in kot del drugih fondov ter v arhiv ni bilo sprejeto kot ločen fond. Še vedno se del gradiva (tri mape) z dokumenti o delovanju ministrskega sveta nahaja v zbirki Milana Stojadinovića, saj je veliko gradiva nastalo v času njegovega predsedovanja ministrskemu svetu, o čemer raziskovalca vodnik tudi opozori. Na pomembnejših dokumentih so bila opravljena tudi restavratorska dela, kljub temu pa ostaja gradivo v slabem stanju (Žutić, 1989, XV). Vodnik je za razliko od prejšnjega narejen v latinici in tehnično sestavljen veliko pregledneje kot fond Kraljevega dvora. Vodnik se deli na več delov:

- Zgodovinske opombe,
- Struktura arhivskega gradiva fonda,
- Opis enot,
- Seznam evidenčnih knjig.

Če želimo pridobiti gradivo o Karađorđevićih, moramo pregledati tudi zbirke. Pri tem je treba omeniti, da ima le redko kateri fond dostopen vodnik v elektronski obliki PDF, zaradi česar bo predstavljen fond št. 37, zbirka Milana Stojadinovića, ki ima spletno dostopno obliko. Pregled zbirke Milana Stojadinovića bi bil ključen npr. za raziskovanje delovanja kneza Pavla, saj je ta leta 1935, s prevzemom funkcije ministrskega predsednika in zunanjega ministra Kraljevine Jugoslavije, namreč postal ena izmed najpomembnejših političnih figur v času regentstva kneza Pavla. Njegova zbirka je posledično ključna za raziskovanje delovanja Karađorđevićev v tridesetih letih. Dokumente, hranjene v fondu, je Arhiv Srbije prejel leta 1954, leta 1956 pa je bila zbirka organizirana. Ponovno je sledila reorganizacija gradiva in njen podrobnejši popis leta 1967, pri čemer ni bilo mogoče vzpostaviti enotnega sistema klasificiranja gradiva. Na koncu je bilo gradivo razdeljeno po tematiki in po korespondenci. Ta je nastala med letoma 1914 ter 1944, največ gradiva pa je nastalo v času Stojadinovićevega predsedovanja ministrskemu svetu (1935–1939). Zbirka vsebuje še fond njegove žene Avguste, ki je v času okupacije bivala v Beogradu. Kljub restavraciji nekaterih dokumentov je zbirka zaradi pogoste uporabe v slabem fizičnem stanju. Nekateri dokumenti, hranjeni v zbirki, so bili uporabljeni tudi v času nemške okupacije med drugo svetovno vojno (Zupančić, 1999, X, XI).

Tako kot fond št. 74 ima tudi ta vodnik v cirilici. Popis fonda je ponovno razdeljen na več vsebinskih poglavij, in sicer na:

- Zgodovinsko opombo,
- Strukturo arhivskega gradiva,
- Opis enot,
- Kazalo arhivskega gradiva fonda,
- Seznam okrajšav.

Za raziskovanje delovanja kneza Pavla pride v poštev že mapa št. 1, kjer je ohranjeno gradivo o imenovanju Stojadinovićeve vlade. Prav tako je za raziskovanje primerna mapa št. 9, ki hrani dokumente o splošnih političnih vprašanjih in vsebuje dopise, izjave in avdiience, ki so potekale pri namestniku knezu Pavlu. Za raziskovanje kneza Pavla bi bila v fondu Milana Stojadinovića najpomembnejša mapa št. 52, ki hrani gradivo, povezano s kraljevim namestništvom. Podatke o Karađorđevićih lahko najdemo tudi v drugih fondih.

Na tem mestu je tudi treba izpostaviti, da je Arhiv Jugoslavije leta 2000 izdal *Vodič kroz fondove Kraljevine Jugoslavije*, ki ga pri nas hrani Pokrajinski arhiv Maribor (PAM) v dveh izvodih. Vodič je napisan v cirilici, z izjemo uvoda in kazala vsebine, ki sta prevedena v angleščino, kar raziskovalcu olajša delo. Vodič ima predstavljene glavne značilnosti fondov in njihovo vsebino, predstavitev pa je narejena po istem ključu. Na začetku so navedeni osnovni podatki, kot so npr. signatura fonda, ustvarjalci arhivskega gradiva, letnice, ki zamejujejo gradivo, količina gradiva in način urejanja arhivskega gradiva. Nato je predstavljena zgodovina ustvarjalca fonda in vsebina arhivskega gradiva, hranjenega v fondu. Vodnik raziskovalcu zelo olajša delo, saj s svojo strnjeno vsebino raziskovalca hitro napoti na željene fonde, obenem pa poda osnovne informacije o samem gradivu.

5 SKLEPNE MISLI

Gradivo, hranjeno v arhivu Jugoslavije, je zelo obsežno, za celostno sliko pa je treba pregledati veliko število fondov. Čeprav so fondi dostopni na spletu, vodniki po njih pa so napisani zelo pregledno, pa delo otežuje dejstvo, da je gradivo razpršeno med več različnih fondov, ki hranijo ogromne količine gradiva. Vodniki, objavljeni na uradni spletni strani Arhiva Jugoslavije, v veliki meri delo olajšajo, saj vsebujejo zelo natančne popise posameznega gradiva, obenem pa se v veliko pomoč izkaže tudi fizični vodnik, ki raziskovalca usmeri k želenemu fondu.

6 VIRI IN LITERATURA:

Arhiv Jugoslavije, Portret arhiva, 5. 11. 2025 s spletne strani: <https://www.arhivyu.rs/o-arhivu/portret-arhiva>.

Balfour, N., Mackay S. (1980). *Paul of Yugoslavia. Britain's Maligned Friend*. London: Hamish Hamilton.

Batič, M., Ivešić, T. (2023). Idejnopolitični profil Antona Korošca v tridesetih letih 20. stoletja. *Studia Historica Slovenica* 23 (1), str. 169–202. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.

Gašparič, J. (2007). *SLS pod kraljevo diktaturo*. Ljubljana: Modrija založba.

Gašparič, J. (2021). Anton Korošec in padec vlade Milana Stojadinovića. O zarotah in zarotniki. *Studia Historica Slovenica* 21 (2), str. 363–398. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.

Griesser-Pečar, T. (2023). Slovenska katoliška cerkev in Karađorđevići. *Studia Historica Slovenica* 23 (2), str. 361–396. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.

Hoptner, J., B. (1962). *Yugoslavia in Crisis 1934–1941*. New York: Columbia University Press.

Jarman, R., L. (ur.) (1997). *Yugoslavia. Political diaries 1918–1965. Volume 2: 1927–1937*. Slough: Archive Editions.

Kosić, V. (ur.) (2003). *Dvor Kraljevine Jugoslavije*. Beograd: Arhiv Jugoslavije.

- Krizman, B. (1975a).** *Vanjska politika Jugoslavenske države 1918–1941*. Zagreb: Školska knjiga.
- Krizman, B. (1975b).** Italija u politici kralja Aleksandra i kneza Pavla (1918–1941). *Časopis za suvremenu povijest* 7 (1), str. 33–96. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Perovšek, J. (2023).** Karađorđevići in slovenske politične stranke 1918–1941. *Studia Historica Slovenica* 23 (2), str. 313–360. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Premović M. (2023).** The Medieval Tradition in the Ideology of the Karađorđević Dynasty. *Studia Historica Slovenica* 23 (2), str. 293–312. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Rahten, A. (2021).** Korošček državopravni koncept v ustanovni dobi Kraljevine Srbov Hrvatov in Slovencev. *Studia Historica Slovenica* 21 (2), str. 327–362. Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Rahten, A. (2022).** Anton Korošec na dvoru Karađorđevićev. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 58 (2–3), str. 5–18. Maribor: Zgodovinsko društvo v Mariboru.
- Rahten, A. (2023).** Zunanjepolitični koncept kneza Pavla. *Studia Historica Slovenica* 23 (2), str. 397–426. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Repe, B. (2023).** Karađorđevići in vladarska ideologija pri Slovencih. *Studia Historica Slovenica* 23 (2), str. 529–526. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Smiljanić I., Mikša P. (2023).** "Bronasti lik Največjega Jugoslovena": javni spomeniki Karađorđevićem na Slovenskem. *Studia Historica Slovenica* 23 (2), str. 489–528. Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča.
- Slovenec** – Ljubljana, letnika 1909, 1937.
- Stojadinović, M. (1970).** *Ni rat ni pakt*. Reka: Otokar Keršovani.
- Trifković, S., Radan, P. (ur.) (1997).** Prince Pavle Karađorđević, v: *The Serbs and their Leaders in the Twentieth Century*, str. 158–203. London: Routledge.
- Vauhnik, V. (1963).** O politici kneza Pavla, v: *Zbornik Svobodne Slovenije* 15, str. 56–61.
- Vodopivec, P. (2006).** *Od Pohlinove slovnice do samostojne Slovenije*. Ljubljana: Modrijan.
- Zupančič, T. (ur.) (1999).** *Zbirka Milana Stojadinovića*. Beograd: Arhiv Jugoslavije.
- Žutić, N. (ur.) (1989).** *Ministarski savet Kraljevine Jugoslavije*. Beograd: Arhiv Jugoslavije.

SUMMARY

ACCESSIBILITY OF INFORMATION ON FONDS RELATING TO THE KARAĐORĐEVIĆ DYNASTY IN THE ARCHIVES OF YUGOSLAVIA

Žana PLEJIĆ, M. A., assistant

Faculty of Arts, University of Maribor, Slovenia

zana.plejic1@um.si

This paper addresses archival records, kept in Archives of Yugoslavia in Belgrade, that deals with Karađorđević royal family. The Karađorđević family came to the Serbian throne after the July coup of 1903, when the then Serbian king Aleksandar Obrenović and his wife Draga were assassinated, and Petar Karađorđević was summoned from exile. After the end of World War I, on 1st of December 1918, the State of SHS and the Kingdom of Serbia were united into the Kingdom of SHS. The Yugoslav political scene was dictated, from then onward, until his assassination in 1934, by King Alexander, who became the Serbian Crown Prince in 1909, after the abdication of his older brother Đorđe. On 9th of October 1934, King Alexander was assassinated in Marseilles, and was succeeded by his minor son Peter II, who was born in Belgrade in 1923 as Alexander's firstborn. During the 30s, the political scene was dominated by Prince Paul, Aleksanders cousin, who did not have much experience with politics and running the state. Prince Paul acted as one of the regents for the Peter II. up until 1941.

The records about the activities of the Karađorđević dynasty are kept by the Archives of Yugoslavia in Belgrade but are dispersed among several archival fonds that are represented in this article. For archival records about the Karađorđević family, it is necessary to examine the documents that are kept in the collection of materials from before the year 1945. It is important to note that the records kept in this collection were partially destroyed during World War II, and

some of the material was taken away by the occupying forces. Nevertheless, a huge amount of records remain kept in 147 collections. What's aiding us in our research are the inventories, in Cyrillic script, which are published in PDF format on the archive's website. The website also contains a very clear description of all fonds on the Kingdom of Yugoslavia. The Archives of Yugoslavia also published a guide, *Vodič kroz fondove Kraljevine Jugoslavije* in 2000, which is kept by the Regional Archives of Maribor (PAM) in two copies. The guide contains presentations of the key characteristics of individual holdings, making the work of the researcher easier. At the beginning of the guide are provided basic information, then, the history of the creator of the collection and the content of the archival records that are stored in the collection.

O avtorici:

Mag. Žana Plejić, magistrica umetnostne zgodovine in magistrica zgodovine, je asistentka in trenutno zaposlena na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru kot mlada raziskovalka. Deluje v okviru projektne skupine P6-0138 »Preteklost severovzhodne Slovenije med slovenskimi zgodovinskimi deželami in v interakciji z evropskim sosedstvom«. V svojem doktorskem delu se ukvarja z raziskovanjem zgodovine Kraljevine Jugoslavije in proučuje slovensko-srbske odnose ter politično in kulturno povezovanje obeh narodov v obdobju vzpostavljanja skupne države.

About the author:

Žana Plejić, MA in Art History and MA in History, is an assistant and currently employed as a young researcher at the Department of History, Faculty of Arts, University of Maribor. She works within the project group P6-0138 "The past of North-eastern Slovenia among Slovenian historical lands and in interaction with the European neighbourhood". In her doctoral thesis, she is researching the history of the Kingdom of Yugoslavia and is studying Slovenian-Serbian relations with emphasis on the political and cultural relations between the two nations during the period of establishing the common state.